

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อรายการสนามสนุก” ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของเด็กปฐมวัย
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็กปฐมวัย
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
- ๒.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย
- ๒.๖ ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย
- ๒.๗ ลักษณะของการสื่อสารมวลชน
- ๒.๘ พฤติกรรมการใช้สื่อมวลชนเพื่อทำให้เกิดความพอใจ (User and Gratifications)
- ๒.๙ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกในการสื่อสาร
- ๒.๑๐ แนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็น

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการในชั้นต่างๆ ของชีวิตนั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล จึงทำให้พัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิตมีความแตกต่างกัน นักจิตวิทยาฮาวีคเฮอร์ท (Havighurst) ได้กล่าวไว้ว่าลักษณะของความสามารถที่เด่นชัดของเด็กปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๖ ปี ควรประกอบด้วย

- (๑) การเรียนรู้ที่จะเดิน
 - (๒) การรับประทานอาหารที่เป็นของแข็งได้
 - (๓) การเรียนรู้ที่จะพูด
 - (๔) การเรียนรู้การควบคุมการจัดของเสียออกจากร่างกาย
 - (๕) การเรียนรู้ความแตกต่างระหว่างเพศ
 - (๖) การประสบผลสำเร็จเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านร่างกายในด้านการทรงตัวได้
 - (๗) การสร้างความคิดและรับรู้สภาพทางสังคม รวมทั้งลักษณะทางร่างกายของตนเองได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง
 - (๘) การเรียนรู้ที่จะนำเอาความรู้สึกตนไปสัมพันธ์กับความรู้สึกของบิดามารดาและพี่น้องหรือบุคคลอื่นๆ ได้อย่างเหมาะสม
 - (๙) การเรียนรู้ในสิ่งผิดและสิ่งถูก มีความสำนึกและมีพัฒนาการทางด้านความคิดอย่างมีเหตุผล
- จะเห็นได้ว่าลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ด้าน (พัชรี สวนแก้ว, ๒๕๓๖, ๒๑ - ๒๖) ดังนี้

๑) ลักษณะพัฒนาการและความสามารถทางร่างกาย

- ๑.๑) เด็กวัยนี้ชอบเคลื่อนไหว มีความกระฉับกระฉ่ง คล่องแคล่ว ว่องไว ไม่ชอบอยู่นิ่งเฉย
- ๑.๒) กล้ามเนื้อของเด็กวัยนี้เจริญอย่างรวดเร็ว แต่กล้ามเนื้อใหญ่จะเจริญมากกว่ากล้ามเนื้อย่อย การประสานงานระหว่างกล้ามเนื้อและตายังไม่ดีนัก ยังไม่สามารถควบคุมมือและนิ้วให้เขียนหนังสือได้ และยังไม่สามารถบังคับให้เพ่งมองวัตถุเล็กๆ ได้ นอกจากนี้กระตือรือร้นไม่แข็งแรงพอ เช่น กระตือรือร้นไล่ผีเสื้อ เป็นต้น
- ๑.๓) อัตราพัฒนาการระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายจะไม่เท่ากัน ในระยะนี้เด็กหญิงจะพัฒนาเร็วกว่าเด็กชายในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะการพัฒนากล้ามเนื้อย่อย เด็กชายจะช้ากว่าเด็กหญิงในการทำกิจกรรมและอุปกรณ์ต่างๆ

๑.๔) ความถนัดการใช้มือของเด็กพอจะสังเกตได้แล้ว โดยส่วนใหญ่เด็กจะถนัดมือขวา แต่บางคนถนัดมือซ้าย

สำหรับพัฒนาการและความสามารถทางร่างกายของเด็กปฐมวัย ระหว่างอายุ ๓ - ๕ ปี สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ พัฒนาการและความสามารถทางร่างกายของเด็กปฐมวัย ๓ - ๕ ปี

อายุ ๓ ปี	อายุ ๔ ปี	อายุ ๕ ปี
<ul style="list-style-type: none"> - สามารถวิ่ง กระโดด ๓ ขา เดินแกว่งบนปลายเท้าได้ - ปีนป่ายและแกว่งตัวได้ - ขึ้น-ลง บันไดได้ - โยกตัว กระโดด ตามจังหวะได้ - ถีบรถจักรยานสามล้อได้ - รับประทานอาหารได้เอง - อาบน้ำได้ แต่งตัวได้ - ยกถาดอาหารเล็กๆหรือแก้วเล็กๆได้ - จับดินสอ ลากเส้นได้ - ต่อแท่งลูกบาศก์ได้ ๘ - ๑๐ แท่ง - ร้อยลูกปัดได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถยืนขาเดียวได้ - เดินบนไม้กระดานกว้าง ๖ ซม. ได้ - ลงบันไดก้าวลงสลับขาได้ - เตะลูกบอลขณะกำลังกลิ้งได้ ห้อย โหน ปีนป่ายบันได หรือ ตาข่ายได้ - สามารถใส่กระดุม ถอดกระดุมได้ - เขียนวงกลม กากบาทได้ - ฝึกกระดาษเป็นใหญ่ได้ - ขยำกระดาษเป็นก้อนใหญ่ได้ - เขียนรูปคนตามคำสั่งได้แต่ไม่สมบูรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - สามารถทรงตัวด้วยปลายนิ้วเท้าได้หลายวินาที - ยืนบนขาข้างเดียวได้นานประมาณ ๕ วินาที - วิ่ง กระโดด ปีนป่าย เต้น เหยียดตัวได้ - โยนลูกบอลได้ดี - ถีบรถจักรยานได้รวดเร็วและบางครั้งถีบรถจักรยาน ๒ ล้อได้ - ลากเส้นตรงได้ดีและลากมุมแหลม มุมป้านได้ - แปรงฟัน หวีผม ล้างหน้าได้ ตบมือเคาะ จังหวะได้ดี - ร้อยลูกปัดใส่ไม้เชือกได้ - กางนิ้วมือ งอหัวแม่มือ จรดนิ้วอื่นๆได้ - ตัดกระดุม รูดซิป์ได้

๒) ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์

เด็กปฐมวัยจะแสดงออกทางอารมณ์อย่างเปิดเผยเป็นอิสระ และมักจะเกิดขึ้นบ่อยๆ ทั้งอารมณ์พอใจหรือไม่พอใจ ลักษณะพัฒนาการทางอารมณ์โดยสรุป ได้แก่

๒.๑) อารมณ์รัก เด็กในวัยนี้จะรักหรือชอบคนที่ตามใจให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ ชอบคนที่ให้ความสนุกสนาน เป็นเพื่อนเล่นด้วย โดยเฉพาะคนที่ให้ของขวัญหรือของเล่นแก่ตน เด็กแสดงอารมณ์รักด้วยการกอดและจูบ นอกจากนี้เด็กจะรักและภูมิใจพ่อแม่ของตน

๒.๒) อารมณ์ที่เกิดจากความอยากรู้อยากเห็น เด็กในวัยนี้ช่างซักถาม เพราะเริ่มรู้จักใช้เหตุผล จึงอยากรู้อยากเห็นพ่อแม่หรือครูไม่สนใจ เด็กจะรู้สึกว่ามีผู้ใหญ่ไม่พอใจ จะค่อยๆหยุดนิสัยอยากรู้อยากเห็นนั้น และกลายเป็นเด็กที่มีพฤติกรรมนิ่งเฉยในที่สุด

๒.๓) อารมณ์โกรธ เด็กอาจแสดงอารมณ์โกรธโดยการร้องกรี๊ด ตะเถิบ ทูบตี ต่อสู้ เมื่ออายุเพิ่มขึ้นจะแสดงออกด้วยคำพูด แทนการแสดงออกด้วยกำลังกาย ลักษณะที่แสดงให้เห็นอีกอย่างหนึ่ง เด็กในวัยนี้ คือ ถ้าโกรธหรือไม่พอใจจะแยกตัวออกจากเพื่อน การแสดงออกทางอารมณ์โกรธของเด็กอาจสรุปได้ ๓ ลักษณะ คือ

- (๑) แสดงอารมณ์โกรธออกมาอย่างไม่มีจุดมุ่งหมาย เช่น การร้องกรี๊ด ดิ้นไปดิ้นมา กลั่นลมหายใจ
- (๒) แสดงอาการต่อต้านด้วยคำพูด และทำท่าทาง
- (๓) แสดงอารมณ์โกรธแก่แค้น เช่น กัด ข่วน หยิก เป็นต้น

๒.๔) อารมณ์อวดดี เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นมากพร้อมกับอารมณ์โกรธ เด็กจะแสดงอารมณ์ด้วยความดี้อัน เช่น อยากรู้อาบน้ำเอง รับประทานอาหารเอง ใส่รองเท้าเอง เป็นต้น ถ้าถูกบังคับเด็กจะแสดงพฤติกรรมนิ่งเฉย ไม่ได้ตอบ ทำเป็นไม่ได้ยินคำขอร้องของพ่อแม่หรือครู หรือไม่เอาใจใส่แสร์งทำให้ช้า

๒.๕) อารมณ์อิจฉาริษยา เด็กในปฐมวัยมักจะมีอารมณ์อิจฉาริษยา ซึ่งมักจะเริ่มจากพ่อแม่ โดยอาจจะเนื่องจากพ่อแม่ให้ความสนใจบุคคลอื่นมากกว่าตน โดยเฉพาะเมื่อพ่อแม่ให้ความสนใจกับน้องคนใหม่ หรือคนข้างเคียง การแสดงอารมณ์อิจฉาริษยานี้จะเห็นได้จากการที่เด็กตีน้อง รังแกน้อง แย่งของเล่นจากน้อง เมื่อเด็กไปโรงเรียนใหม่ๆ จะรักครูประจำชั้น และติดครูประจำชั้นมากกว่าครูอื่นๆ เด็กจะมีอารมณ์อิจฉาริษยา ถ้าครูที่ตนให้ความใกล้ชิดให้ความสนใจเด็กคนอื่นมากกว่า

๒.๖) อารมณ์กลัว เด็กแสดงอารมณ์กลัวด้วยการร้องไห้ หนีห่างหรือตัวสั่น ซึ่งอาจเนื่องมาจากการที่เคยได้รับความเจ็บปวดเมื่อยังเล็ก เช่น เด็กเคยถูกไปปลวก เคยถูกทำโทษ หรือได้รับความตกใจสุดขีด ความกลัวของเด็กไทยอาจมีสาเหตุจาก

- (๑) สัตว์ เช่น สุนัข เสือ ฯลฯ
- (๒) สถานการณ์ที่น่ากลัว เช่น การลงโทษ ฯลฯ
- (๓) ธรรมชาติบางอย่าง เช่น ความหนาว ความร้อน ไฟแลบ ไฟผ่า
- (๔) กลัวสิ่งที่นอกเหนือธรรมชาติ เช่น กลัวผี ยักษ์ ฯลฯ

๓) ลักษณะพัฒนาการทางสังคม

เด็กปฐมวัยจะมีลักษณะพัฒนาการทางสังคม ดังนี้

๓.๑) เด็กในวัยนี้ส่วนใหญ่มักมีเพื่อนสนิทเพียง ๑ - ๒ คน แต่มีมิตรภาพอาจเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็ว เด็กวัยก่อนเข้าเรียนมักมีสังคมไม่แน่นอน และมีความสมัครใจที่จะเล่นกับเพื่อนส่วนใหญ่ในชั้นเรียนของตน เพื่อนที่สนิทมักเป็นเพศเดียวกับตน แต่มีมิตรภาพระหว่างเพศชายและเพศหญิงก็เริ่มพัฒนาขึ้น

๓.๒) เด็กวัยนี้ มักเล่นเป็นกลุ่มเล็กๆ และไม่ค่อยเป็นระเบียบ

๓.๓) การทะเลาะกันระหว่างเพื่อนมักเกิดขึ้นบ่อยๆ เด็กมักจะลืมการทะเลาะได้เร็ว และง่ายมาก

๓.๔) เด็กวัยนี้ชอบเล่นละคร และสมมติตนเองเล่นบทบาทเช่นเดียวกับบทบาทของละครบางตัว ในรายการโทรทัศน์ที่ตนได้ดู ชอบพูดและแสดงเลียนแบบตัวละครนั้นๆ ด้วย

๓.๕) เด็กหญิงและเด็กชายเพิ่งจะเริ่มต้นเรียนรู้บทบาทของตนและยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของเพศชัดเจนนัก

สำหรับพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ระหว่างอายุ ๓ - ๕ ปี สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ พัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัย ๓ - ๕ ปี

อายุ ๓ ปี	อายุ ๔ ปี	อายุ ๕ ปี
- ชอบทำให้ถูกใจพ่อแม่รู้จักให้ความร่วมมือเพื่อให้ได้สิ่งอื่น - รู้จักช่วยเหลือครูหรือพ่อแม่ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ - รู้จักแบ่งของเล่น - ชอบทำให้คนอื่นหัวเราะ	- ชอบเล่นกับเพื่อนๆ บางครั้งก็ชอบเป็นอิสระ - เล่นรวมกันในกลุ่ม แต่ต่างคนต่างเล่น - ช่างพูดและมีเหตุผลของตนเอง	- ชอบเล่นกับเพื่อน เล่นเป็นหมู่

๔) ลักษณะพัฒนาการทางสติปัญญา

เด็กปฐมวัยชอบพูดชอบแสดงความคิดเห็น ชอบซักถาม และแก้ปัญหา ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางสติปัญญา ความคิดความสามารถที่เกี่ยวกับสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ที่สามารถสังเกตได้จากพฤติกรรม ได้แก่

๔.๑) สามารถจำสิ่งของต่างๆ และเรียกชื่อได้ถูกต้อง เช่น สิ่งของที่อยู่กับใกล้ตัว ผลไม้ สัตว์ที่รู้จัก ของใช้ต่างๆ เป็นต้น

๔.๒) สามารถจำแนกความเหมือน ความแตกต่างของสิ่งต่างๆ ได้

๔.๓) สามารถเรียงลำดับสิ่งต่างๆได้ เราสามารถดูพัฒนาการของสติปัญญาได้โดยวิธีสังเกต พฤติกรรมองค์ประกอบที่จะทำให้เราสามารถสังเกตพฤติกรรมเด็กเพื่อดูพัฒนาการทางสติปัญญา ประกอบด้วย

(๑) การเล่นของเด็ก โดยการเปิดโอกาสหรือสร้างสถานการณ์ให้เด็กได้เล่นแสดง พฤติกรรม เช่น การเล่นสิ่งของหรือแสดงออกโดยการวาดภาพ ใช้สีตกแต่งสิ่ง ต่างๆ เป็นต้น การเล่นนี้ทำให้เด็กเพลิดเพลิน สามารถแสดงพฤติกรรมได้อย่าง เสรี ทำให้เราสามารถสังเกตพฤติกรรมได้อย่างกว้างขวาง

(๒) การใช้ภาษาของเด็ก ความสามารถทางภาษาเกี่ยวข้องกับสติปัญญาของคนเรา อย่างมาก การวัดความสามารถทางภาษาของเด็กนั้น ต้องสังเกตโดยการฟัง คำพูดของเด็ก สำหรับความสามารถในการใช้ภาษาของเด็กปฐมวัย ระหว่างอายุ ๓ - ๕ ปี สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ ความสามารถในการใช้ภาษาของเด็กปฐมวัย ๓ - ๕ ปี

อายุ ๓ ปี	อายุ ๔ ปี	อายุ ๕ ปี
- สามารถใช้คำศัพท์ประมาณ ๙๐๐ คำและพูดเป็น ประโยคยาวได้ถึง ๑๐-๑๒ พยางค์ - ชอบใช้คำที่ขึ้นต้นด้วยอะไร ที่ไหน และใคร	- ช่างพูด สามารถใช้คำศัพท์ ประมาณ ๑,๕๐๐ คำ จะมี คำถามที่ขึ้นด้วย เมื่อไร อย่างไรและทำไม ชอบเล่า เรื่องต่างๆหรือนิทานซึ่ง บางครั้งเป็นเรื่องของตนเอง อาจพูดคำหยาบ หรือไม่ สุภาพในบางครั้ง	- ชอบซักถาม สามารถใช้ คำศัพท์ประมาณ ๒,๕๐๐- ๓,๐๐๐ คำ ชอบเล่นสมมุติ และใช้คำที่ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัย ยังแสดงออกด้วยพฤติกรรมของเด็กใน ลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความฉลาดและความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากลักษณะ พฤติกรรมดังต่อไปนี้

ลักษณะพฤติกรรมของเด็กฉลาด การวินิจฉัยว่าเด็กคนใดเป็นเด็กเก่งหรือเด็กฉลาด นอกจากจะใช้แบบทดสอบในการวัดสติปัญญาเป็นเกณฑ์อันหนึ่งแล้ว ยังสามารถใช้การสังเกต

พฤติกรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยอีกวิธีหนึ่ง พฤติกรรมของเด็กเก่งหรือเด็กฉลาด เราสังเกตเห็นได้ ดังนี้

- (๑) การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ง่ายและรวดเร็ว
- (๒) ความสามารถในการใช้สามัญสำนึก และสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
- (๓) ความมีเหตุผล ความคิดดี สามารถมองเห็นและเข้าใจความสัมพันธ์และความหมายของสิ่งต่างๆ ได้ดี
- (๔) ความจำดี สามารถจดจำสิ่งที่เคยเห็นเคยอ่านได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่ต้องอาศัยการท่องจำ
- (๕) ความรู้กว้างขวาง และรู้เรื่องต่างๆ มากกว่าเด็กในวัยเรียน
- (๖) รู้คำศัพท์มากและกว้างขวาง สามารถใช้ได้ถูกต้องแม่นยำ
- (๗) อ่านหนังสือได้เร็ว และสามารถอ่านหนังสือของชั้นสูงขึ้นไปหนึ่งหรือสองชั้น
- (๘) ชอบซักถาม มีความสนใจสิ่งต่างๆ อย่างกว้างขวาง
- (๙) ชอบทำงานที่ต้องใช้ความคิดยากๆ
- (๑๐) มีความคิดริเริ่ม สามารถคิดวิธีการแปลกๆ และใช้ได้ดี
- (๑๑) มีความว่องไว เฉียบแหลม และช่างสังเกต
- (๑๒) มีความสนใจทางด้านวิทยาศาสตร์
- (๑๓) บางครั้งชอบซักถาม ก่อกวนเพื่อนและครูในชั้นเรียน

ลักษณะพฤติกรรมของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ เด็กทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ แต่ระดับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแตกต่างกันขึ้นอยู่กับการศึกษาที่เด็กจะได้รับการกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ความสามารถทางด้านความคิดสร้างสรรค์ได้พัฒนามากขึ้นเพียงใด ถ้าเด็กได้รับโอกาสให้แสดงออกอย่างปลอดภัยและเหมาะสม ก็จะทำให้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กมีพัฒนาการสูงขึ้น ความคิดสร้างสรรค์จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงต่อไป ถ้าได้รับการส่งเสริมให้สมรรถภาพทางด้านความคิดสร้างสรรค์ ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องและเต็มที่ ลักษณะพฤติกรรมทางด้านความคิดสร้างสรรค์ มีดังนี้

- (๑) มีความอยากรู้ อยากเห็น และสนใจสิ่งใหม่ๆ
- (๒) ชอบซักถาม สืบถาม ทดลอง
- (๓) กล้าเสี่ยง
- (๔) กล้าแสดงออก

- (๕) มีความคิดริเริ่ม
 - (๖) ไม่ชอบคล้อยตามผู้อื่นอย่างง่าย ๆ
 - (๗) กล้าและศรัทธาที่จะเผชิญกับสิ่งใหม่ๆ
 - (๘) มีความคิดยืดหยุ่นทั้งความคิดและการกระทำ สามารถคิดดัดแปลง แก้ไขวิธีการ และทำงานได้อย่างเหมาะสม
 - (๙) ทำงานเพื่อความสุขของตนเอง มีได้หวังผลตอบแทนหรือการยกย่องจากคนอื่น
- จากลักษณะพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัยที่กล่าวมาแล้วนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าเด็กปฐมวัยมีความเจริญเติบโต และพัฒนาการที่ชัดเจนและเป็นลักษณะเด่นในแต่ละช่วงอายุที่สามารถสังเกตเห็นได้ ดังนั้น จึงอาจสรุปลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ๓ - ๕ ปี ได้ดังตารางที่ ๒.๓

ตารางที่ ๒.๔ สรุปลักษณะพัฒนาการของเด็กปฐมวัย (๓ - ๕ ปี)

อายุ	การเคลื่อนไหวของร่างกาย	การใช้กล้ามเนื้อเล็กและการเห็น	การสื่อสารภาษา	นิสัยส่วนตัวและสังคม
๓ ปี	<ul style="list-style-type: none"> - ขึ้นบันไดสลับเท้าได้ - กระโดดทางขาสลับขาได้ - ขี่จักรยาน ๓ ล้อได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ลากเส้นเป็นวงกลมหรือกากบาทได้ - ร้อยลูกปัดได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - พูดได้คล่องและตอบคำถามได้ - บอกเพศหญิงชายได้ - บอกสีได้ ๑ สีขึ้นไป - นับหนึ่งถึงสามได้ - เล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวเองได้เล็กน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> - ใส่รองเท้าเองได้ - กินอาหารเองด้วยช้อนได้ดีไม่เลอะเทอะ - รินน้ำจากขวดใส่แก้วได้ - เลิกปัสสาวะรดที่นอน (๓ - ๕ ปี)
๔ ปี	<ul style="list-style-type: none"> - ลงบันไดสลับเท้าได้ - ขว้างและรับลูกบอลได้ - กระโดดขาเดียวย่อเข้าๆอยู่กับที่ได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ลากเส้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมได้ - วาดรูปคนมีหัวแขน ขา ได้ - นิ้วหัวแม่มือจรดนิ้วอื่นได้ที่ละนิ้ว - ตัดกระดาษเส้นด้านหน้าที่สวมอยู่ได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ร้องเพลงและท่องกลอนจากความจำได้ - บอกสีได้ถูกต้อง - เข้าใจคำว่า “ข้างบน” “ข้างใต้” “ข้างหน้า” “ข้างหลัง” “ซ้ายและขวา” 	<ul style="list-style-type: none"> - ล้างหน้าแปรงฟันเองได้ - ผูกเชือกกรองเท้าได้ - ดูดน้ำจากหลอดดูดได้ - เล่นกับกลุ่มเพื่อนได้

อายุ	การเคลื่อนไหวของร่างกาย	การใช้กล้ามเนื้อเล็กและการเห็น	การสื่อสารภาษา	นิสัยส่วนตัวและสังคม
๕ ปี	- กระโดดสลับเท้าได้ - ยืนบนเท้าเดียวได้	- ลากเส้นเป็นรูปสามเหลี่ยมได้ - เขียนรูปคนอย่างครบส่วนได้ - เขียนหนังสือตามตัวอย่างได้ - พับกระดาษเป็นรูปสามเหลี่ยมได้	- นับเลขได้ถึง ๓๐ - รู้จักสี ๓ - ๔ สี - บอกที่อยู่ อายุ วัน เกิดได้ - บอกความแตกต่างของสิ่งของต่างๆได้	- แต่งตัวเองได้ - เล่นเกมแข่งขันที่มีกติกาได้

จะเห็นได้ว่า เด็กปฐมวัยถือเป็นวัยที่ต้องปูพื้นฐานสำคัญที่สุดของการพัฒนาในทุกด้าน เพราะพฤติกรรมต่างๆ ของเด็กปฐมวัยกำลังอยู่ในช่วงของการชอบเลียนแบบ จดจำ มีความอยากรู้อยากเห็น และเริ่มให้ความสนใจกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัว ซึ่งธรรมชาติของเด็กปฐมวัย (พรณี รัตนธรรม, ๒๕๔๘: ๖ - ๘) จะมีลักษณะดังนี้

๑. เด็กทุกคนไม่ชอบอยู่นิ่ง มีความอยากรู้อยากเห็น ในช่วงทารก ชอบมอง ค้นหา ชอบจับต้อง เมื่อพ้นวัยทารก เป็นวัยเด็กตอนต้น เด็กก็จะชอบพูดคุย ซักถาม ซึ่งผู้ใหญ่ไม่ค่อยชอบ จะคอยคว่ำบักบีให้เด็กอยู่นิ่งๆ และไม่ให้ออกไปไหน วิธีทำเช่นนี้จะเป็นการขัดขวางความเจริญเติบโตของเด็ก ซึ่งเป็นการฝืนธรรมชาติของเด็ก เพราะเด็กทุกคนต้องการเคลื่อนไหว การออกกำลังกายจะทำให้ร่างกายเจริญเติบโต กล้ามเนื้อทุกส่วนมีการพัฒนา มีการประสานกันกับประสาทส่วนต่างๆ
๒. เด็กทุกคนชอบอิสระไม่ชอบให้ใครบังคับ แม้จะยังอยู่ในช่วงวัยทารกก็ไม่ชอบให้ใครบังคับ เด็กอยากสืบคลานไปตามที่ต่างๆ ที่เด็กอยากไป มีคนเลี้ยงไม่ยอมตามเด็กไปทุกแห่ง เอาเชือกผูกขาไว้ ปล่อยปลายเชือกให้ยาว แล้วมัดเชือกติดกับต้นเสาเพื่อไม่ให้เด็กคลานไปไกล แต่เด็กยังร้องไห้ต้องการไปให้ไกลกว่านั้น ไม่ต้องการให้ใครมาบังคับขอบเขต ความอยากรู้อยากเห็น เมื่อเด็กโตขึ้น เดินได้วิ่งได้เด็กยิ่งอยากเดินไปค้นหาสิ่งแวดล้อมที่ตนเองสนใจโดยไม่ชอบให้ใครมาบังคับ
๓. เด็กวัยนี้มีความสนใจเพียงช่วงสั้นๆ พิชรี สวนแก้ว (๒๕๔๕, หน้า ๖๕) กล่าวว่า “สิ่งที่เด็กปฐมวัยสนใจส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวของเด็กเอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเด็กปฐมวัยยังมีลักษณะของการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ช่วงเวลาของความสนใจของเด็กปฐมวัยจะค่อนข้างสั้นโดยเฉลี่ยแล้วประมาณ ๒ - ๓ นาที จึงเห็นได้ว่าเด็กวัยนี้ชอบที่จะเปลี่ยนกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา”

๔. เด็กมีความต้องการและความรู้สึกนึกคิดเหมือนผู้ใหญ่ ซึ่งข้อนี้ผู้ใหญ่บางคนมักละเลยคิดว่าเด็กยังเล็ก ไม่คิดอะไร ไม่รู้สึกอะไร ซึ่งเป็นความเข้าใจผิดชนิดที่เดียวเด็กแม้อยู่ในช่วงวัยทารกยังไม่เข้าใจถึงความรู้สึกของแม่ เมื่อแม่ทำหน้าที่เปื้อน ทำเสียงคุเด็กจะรู้ว่าแม่ไม่ชอบ มีความคิดที่จะทำอะไรๆ ให้แม่ชอบ เมื่อเด็กโตขึ้นอยู่ในช่วง ๓ - ๕ ปี เด็กจะมีความรู้สึกนึกคิดและความต้องการทุกอย่างเหมือนผู้ใหญ่
๕. เด็กทุกคนต้องการที่จะรู้ และต้องการที่จะเรียน เพื่อให้สามารถปรับตัวอยู่ในโลกที่แท้จริงได้ พ่อ แม่ หรือผู้เลี้ยงดูจึงควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ตามความเหมาะสมของวัย
๖. เด็กมีความแตกต่างระหว่างบุคคล มีลักษณะเป็นตัวเอง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากพันธุกรรม และจากการอบรมเลี้ยงดู ทำให้เด็กมีวุฒิภาวะ ในการพัฒนาขึ้นตามลำดับของอายุและประสบการณ์ที่ได้รับ พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ต้องมีความเข้าใจในตัวเด็ก และไม่ควรเปรียบเทียบเด็กของตนเองกับเด็กอื่น จะทำให้เด็กอายนอกจากความมั่นใจในตนเองและทำให้เด็กกอดตันได้
๗. เด็กทุกคนมีความสามารถในขอบเขตจำกัดตามวัย การที่พ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูให้เด็กทำงานเกินความสามารถของวัยที่จะกระทำได้ จึงเป็นการฝืนธรรมชาติของเด็ก ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายและบางครั้งอาจคิดว่าตนเองล้มเหลว ไม่สามารถทำงานขั้นนั้นให้ลุล่วงได้ ทำให้เด็กไม่ประสบความสำเร็จในการทำงาน และยังเป็นการสร้างปมด้อยในใจให้แก่เด็กอีกด้วย
๘. เป็นวัยที่ชอบเลียนแบบ แม้จะอยู่ในช่วงวัยทารก อายุเพียง ๒ วัน ทารกยังสามารถเลียนแบบ พ่อ แม่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับทารกได้ เมื่อเด็กโตขึ้นในช่วง ๓ - ๕ ปี เด็กก็ยังคงชอบเลียนแบบพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก เด็กจะซึมซับพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ที่อยู่ใกล้ชิดไว้ทั้งพฤติกรรมที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ตัวแบบจึงเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับเด็กในวัยนี้ เพราะเด็กยังไม่สามารถแยกแยะเองได้ว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดีที่ถูกต้อง พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่ถูกต้องไม่ควรเลียนแบบหรือไม่ควรเอามาเป็นตัวอย่าง

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของเด็กปฐมวัย

ความต้องการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต แม้ว่าบุคคลจะมีความต้องการโดยพื้นฐานในลักษณะเดียวกัน แต่เด็กปฐมวัยจะมีความต้องการที่แตกต่างไปจากบุคคลวัยอื่นๆ ซึ่งอาจแบ่งความต้องการของเด็กปฐมวัยออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่

๑) ความต้องการพื้นฐานทางกาย

เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้แก่ ปัจจัยด้านโภชนาการสาธารณสุขที่อยู่อาศัย เด็กที่กำลังเจริญเติบโตต้องการโอกาสที่จะได้ออกกำลังกาย การพักผ่อน การได้รับการเลี้ยงดูและการดูแลทางร่างกาย ตลอดจนต้องการที่จะรู้ว่าสิ่งที่เขาได้รับนั้นมีผลต่อการเจริญเติบโตของเขาอย่างไร

อีริกสัน (Erikson, ๑๙๕๐) นักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงมีความเชื่อว่า ความต้องการพื้นฐานทางกายของเด็กมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเชื่อต่อสังคมของเด็กเป็นอย่างมาก เด็กที่ได้รับการตอบสนองทางกาย เช่น การให้อาหารเมื่อเด็กหิว การดูแลเมื่อเด็กเปียกหรือสกปรก ฯลฯ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจะสามารถพัฒนาความรู้สึกไวต่อเชื่อใจต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม แต่ในทางตรงกันข้าม เด็กที่ถูกทอดทิ้งให้หิวอาหาร ไม่ได้รับการดูแลทางกาย และไม่ได้รับการตอบสนองที่เหมาะสมจากผู้เลี้ยงดู จะทำให้เด็กไม่พัฒนาความไวต่อเชื่อใจต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ อีริกสันยังเชื่อว่าความรู้สึกเชื่อใจของเด็กต่อสังคมจะเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเด็กเองของเด็กรวมทั้งความรู้สึกเชื่อใจไว้วางใจต่อผู้อื่นและสภาพแวดล้อมที่เขาอยู่

ในโลกของเด็กนั้นเด็กต้องการความปลอดภัยเป็นอย่างมาก สิ่งแรกที่จะสนองความต้องการของเด็กได้นั้นก็คือ การที่เด็กจะต้องมีความรู้สึกมั่นคงทางร่างกาย มีความมั่นคงในการที่อยู่กับผู้ใหญ่ที่ให้เกียรติและยอมรับสภาพที่เขาเป็นอยู่ได้ นอกจากนี้เด็กยังต้องพักผ่อนได้เมื่อถึงเวลาที่ต้องการพัก และเล่นได้เมื่อต้องการที่จะเล่น ได้รับอาหารเมื่อร่างกายต้องการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้เด็กได้พัฒนาไปสู่ความรู้สึกที่มั่นคงยิ่งขึ้น

๒) ความต้องการความอิสระ

เด็กปฐมวัยมีความต้องการอิสระ ควบคู่ไปกับความต้องการพื้นฐานทางกาย เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่จะมีความต้องการความอิสระที่จะเริ่มต้นกระทำบางสิ่งบางอย่าง มีการวางแผน และการเข้าสู่สังคมในสภาพแวดล้อมนั้น ดังนั้น การที่จะกระตุ้นให้เด็กรู้จักริเริ่มจึงนับได้ว่าสำคัญและเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของชีวิตเด็กทุกคน แต่ถ้าเด็กไม่มีอิสระในการสำรวจและจับต้องสิ่งต่างๆรอบตัว ตลอดจนการค้นหาลึกลับต่างๆด้วยตนเองแล้ว จะทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม (พัชรี สนวนแก้ว, ๒๕๓๖: ๕๕)

๓) ความต้องการผลสัมฤทธิ์

เด็กปฐมวัยทุกคนเมื่อจะทำอะไรแล้วมักจะต้องการให้เกิดผลสัมฤทธิ์นั้นทั้งสิ้น เพราะจะทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าได้ทำอะไรที่ได้ผลคุ้มค่า ซึ่งความต้องการผลสัมฤทธิ์นี้มักจะเกี่ยวข้องกับความต้องการที่จะประสบความสำเร็จและความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงจากความล้มเหลว เด็กที่สามารถพัฒนาความเป็นของตนเองได้ในวัยแรกของชีวิต มักจะเป็นเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ของการเรียนสูง ในขณะที่เดียวกันเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์สูงมักจะเป็นเด็กที่ได้รับอิทธิพลจากการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง โดยที่ผู้ปกครองมักจะปล่อยให้เด็กสามารถพัฒนาไปตามความต้องการของเด็กเอง ตลอดจนช่วยสนับสนุนสภาพแวดล้อมให้เด็กได้มีโอกาสที่จะสำรวจและกระทำตามที่ต้องการอีกด้วย (ประภาพรรณ สุวรรณศุข. ๒๕๒๖ : ๒๐-๒๑)

๔) ความต้องการประสบการณ์ที่ท้าทาย

เด็กปฐมวัยทุกคนต้องการที่จะได้เผชิญกับสิ่งที่ท้าทาย ซึ่งสิ่งที่ท้าทายมิได้หมายถึงสิ่งที่ท้าทายต่อเด็กทุกๆ คนเหมือนกัน หากแต่จะต้องเป็นสิ่งที่ท้าทายในแง่ของความแตกต่างระหว่างบุคคล กล่าวคือ เด็กแต่ละคนจะต้องมีสิ่งที่ท้าทายแตกต่างกันออกไป ซึ่ง ฮันท์ (Hunt, ๑๙๖๑) เรียกสิ่งนี้ว่าเป็นปัญหาของการรับรู้ ฮันท์พบว่าถ้าเด็กไม่รู้สึกว่าสภาพของโรงเรียนนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย เด็กก็จะไม่เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในขณะเดียวกันถ้าเด็กเห็นว่าสิ่งที่ท้าทายที่โรงเรียนนั้นช่างยิ่งใหญ่เกินไปเด็กก็จะไม่กล้าที่จะเสี่ยงทำ เพราะเด็กจะคิดว่าเป็นสิ่งที่อันตรายมากเกินไป ความล้มเหลวก็อาจจะเกิดขึ้นได้

๕) ความต้องการมีเพื่อน

เด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ชอบอยู่ใกล้ชิดกับผู้อื่น หรืออาจกล่าวได้ว่าต้องการมีเพื่อน ดังจะเห็นได้ว่าเด็กเล็กๆมักจะติดอยู่กับกลุ่มของครอบครัวของตนเองและเริ่มมีเพื่อนที่อยู่ข้างๆ บ้าน ต่อเมื่อเริ่มเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลเด็กก็เริ่มที่จะมีความสัมพันธ์กับเด็กตลอดจนผู้ใหญ่อื่นๆ ในสภาพแวดล้อมใหม่นั้น เด็กจะรู้สึกพึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ตลอดจนการได้ร่วมงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งการที่เด็กเริ่มมีเพื่อนนอกครอบครัวเด็กก็เริ่มจะเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้มาตรฐานของพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสมด้วย (พัชรี สวนแก้ว, ๒๕๓๖: ๕๖)

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของเด็กปฐมวัย

การรับรู้ (Perception) คือ การได้สัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า หรืออาจกล่าวได้ว่าการรับรู้หมายถึง กระบวนการที่เด็กได้นำเอาสิ่งที่ตนได้ยิน ได้สัมผัส ได้ชิม ได้กลิ่น จากสิ่งเร้าภายนอกกรอบตัวเข้ามาจัดระเบียบและให้ความหมายเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจขึ้น การรับรู้ของเด็กปฐมวัยในเรื่องต่างๆ นั้น (พีซรี สวานแก้ว, ๒๕๓๖: ๓๙ - ๔๐) สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) การรับรู้รูปร่างต่างๆ

เด็กจะพัฒนาความสามารถในด้านการรับรู้รูปร่างของวัตถุ (Form perception) ตามอายุที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือ เด็กอายุระหว่าง ๒ - ๓ ปี สามารถจัดวัตถุเข้าคู่กันตามรูปร่าง (Form) ได้ ในขณะที่เด็กอายุ ๓ - ๖ ปี จะจับคู่วัตถุโดยเลือกสีได้ ซึ่งความสามารถในการแยกแยะรูปร่างเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเรียนอ่านและเขียนของเด็ก เพราะเด็กจะต้องเข้าใจและเรียนรู้เรื่องความแตกต่างของรูปร่างของตัวอักษรเสียก่อนที่จะแยกแยะพยัญชนะต่างๆ ได้

๒) การรับรู้ส่วนต่างส่วนรวม และรายละเอียด

เด็กจะไม่สามารถแยกแยะสิ่งที่เขารับรู้ออกเป็นส่วนต่างๆได้ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นสิ่งใหม่ ไม่มี ความหมาย โดยปกติแล้วเด็กจะรับรู้โครงสร้างส่วนนอกของสิ่งต่างๆ ส่วนความสามารถที่จะแยกส่วนต่างๆ ออกจากการรับรู้ของโครงสร้างส่วนรวมนั้น จะพัฒนาขึ้นทีละน้อยตามลำดับอายุที่เพิ่มขึ้น จึงกล่าวได้ว่า ความสามารถในการแยกแยะส่วนรวมและส่วนปลีกย่อยของสิ่งต่างๆ ได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก การรับรู้เรื่องดังกล่าวมีผลต่อการเรียนของเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นเพราะจะช่วยให้เด็กสังเกตเรื่องความเหมือน ความแตกต่างของพยัญชนะและตัวเลข เช่นเดียวกับการรับรู้รูปร่าง

๓) การรับรู้เกี่ยวกับความคงที่

หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ถึงคุณสมบัติต่างๆ ของวัตถุที่ยังคงสภาพอยู่เสมอ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ต่างๆ เช่น การมองบ้านในระยะไกลจะเห็นว่าเล็กกว่าบ้านที่มองในระยะใกล้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเกิดการรับรู้ความคงที่ของขนาดวัตถุ (Size Constancy) นอกจากนี้คนเรายังมีการรับรู้ความคงที่ของรูปร่าง (Form Constancy) อีกด้วย เช่น การมองเห็นรูปร่างของหนังสือ ปากกา โต๊ะ ฯลฯ ซึ่งถ้าวางไว้ในลักษณะใดก็จะมองว่าเป็นวัตถุเหล่านั้นเช่นเดิม นอกจากนี้ยังมีความคงที่ด้านความสว่างและคุณสมบัติด้านอื่นๆ ของวัตถุอีกด้วย ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวจะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ตามอายุที่เพิ่มขึ้นของเด็ก และคุณภาพของการรับรู้ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางวุฒิภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลด้วย

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่ได้รับ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ องค์ประกอบที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ วุฒิภาวะและความพร้อม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และความสามารถที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เด็กปฐมวัยจะมีลักษณะการเรียนรู้ที่เป็นเฉพาะของตน ซึ่งอาจจะแบ่งลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย (พัชรี สวนแก้ว, ๒๕๓๖: ๔๔ - ๔๖) ดังนี้

๑) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

เป็นการเรียนรู้ที่เด็กได้รับมาจากสภาพแวดล้อมโดยการกระทำ การรับรู้ และการพบเห็น ประสบการณ์ตรงที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อมนั้นมีผลต่อการเรียนรู้ และการสร้างเสริมลักษณะนิสัยของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก รวมทั้งยังสามารถเป็นตัวกำหนดว่าลักษณะนิสัยของเด็กปฐมวัยอีกด้วย ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงนี้ อาจจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

- ๑.๑) การเสริมแรงทางบวก ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เด็กพึงพอใจหลังจากแสดงพฤติกรรมบางอย่างซึ่งเป็นผลทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ซ้ำอีก
- ๑.๒) การลงโทษ ได้แก่ สิ่งที่ทำให้เด็กไม่พึงพอใจ หลังจากแสดงพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นผลทำให้เด็กยุติการแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ในเวลาต่อมา

๒) การเรียนรู้จากการบอกเล่า

เป็นการเรียนรู้ได้จากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ หรือการบอกเล่าจากหนังสือ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม เนื่องจากตัวเด็กเองไม่ได้มีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งเหล่านั้น เช่น ผู้ปกครองบอกเด็กว่า “อย่าพูดปด เพราะจะทำให้เป็นเด็กที่ไม่น่ารัก และไม่มีใครเชื่อถือ” ต่อจากนั้นผู้ปกครองอาจจะยกตัวอย่างประกอบด้วยการเล่านิทานเรื่อง “เด็กเลี้ยงแกะ” และในขณะที่เล่าอาจจะนำภาพมาให้เด็กดูด้วยก็จะช่วยทำให้เด็กเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น เป็นต้น

การเรียนรู้จากการบอกเล่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเรียนรู้จากการสังเกตตัวเอง แต่การเรียนรู้จากการบอกเล่าที่เด็กจะสร้างภาพพจน์ขึ้นในสมองของตนแทนที่จะได้เห็นตรงจากตัวเองที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง แต่ในบางครั้งที่เราไม่สามารถที่จะจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงได้ ก็อาจจะต้องเลือกใช้วิธีการบอกเล่าแทน การนำเรื่องไปเล่าให้เด็กปฐมวัยฟังนั้นมีหลักในการพิจารณา ดังนี้

- (๑) ต้องสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก และเหมาะสมกับวัยของเด็กที่จะรับฟัง
- (๒) ช่วยทำให้เด็กสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติตนที่เหมาะสมได้

- (๓) ไม่เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความวิตกกังวล หวาดกลัว และจะไม่ทำให้เด็กสร้างจินตนาการที่ไม่เหมาะสม ตลอดจนจะต้องไม่เสนอเรื่องราวที่เป็นจริงกับเรื่องที่เป็นจินตนาการให้อยู่ใกล้เคียงกันมากเกินไป เพราะจะทำให้เกิดปัญหาแก่เด็กในการแบ่งแยกว่าอะไรคือความจริงอะไรคือสิ่งที่เป็จินตนาการ
- (๔) ควรช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เช่น การอยู่ร่วมกันในครอบครัว การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น
- (๕) ควรจบลงด้วยการมีข้อขัดแย้ง เพื่อให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งจะช่วยพัฒนาด้านความคิด และการสื่อสารของเด็ก

๓) การเรียนรู้จากการสังเกต

โดยปกติแล้วเด็กปฐมวัยมักจะแสดงออกพฤติกรรมต่างๆ ที่อาจทำให้เกิดความเข้าใจว่า เด็กเลียนแบบพฤติกรรมนั้นๆ มาจากตัวแบบรอบๆ ตัวเด็กนั่นเอง ในระยะแรกเด็กจะเลียนแบบบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด เมื่อเด็กเริ่มเข้าสังคมเด็กจะเริ่มสังเกตและลอกเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่เด็กสนใจ ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู จึงควรระมัดระวังในการที่จะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเด็กด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น เด็กปฐมวัยจะมีลักษณะการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและการปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่เป็นและสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กได้แก่ ความสามารถในการจำแนกสิ่งต่างๆ ที่เด็กรับรู้จากสภาพแวดล้อมของตน และเมื่อเด็กมีความจำตึขึ้นก็จะเริ่มพัฒนาการรับรู้ถึงสิ่งที่คล้ายกันและสิ่งที่ต่างกัน ซึ่งการรับรู้ถึงสิ่งที่คล้ายกันนั้นจะทำให้เด็กสามารถจดจำลักษณะของสิ่งของต่างๆ ได้ ความสามารถนี้เองจัดได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญ ในขณะที่เดียวกันการเรียนรู้ที่จะจำแนกสิ่งของที่แตกต่างกันนับได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาสติปัญญาของเด็กเป็นอย่างมาก

๒.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย

แม้ว่าจะมีนักจิตวิทยาที่แสดงแนวความคิดหรือกำหนดทฤษฎีการเรียนรู้ไว้มากมายก็ตาม แต่เราอาจแบ่งกลุ่มนักจิตวิทยาที่มีแนวความคิดหรือทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยออกเป็น ๒ กลุ่ม (พัชรีสวนแก้ว, ๒๕๓๖: ๔๙ - ๕๒) คือ

๑) นักจิตวิทยาากลุ่มทฤษฎีพฤติกรรมนิยม (Behaviorists)

นักจิตวิทยาากลุ่มนี้จะศึกษาการเรียนรู้ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) และปฏิกิริยาตอบสนอง (Response) โดยพบว่า การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้จากการมีสิ่งเร้าและการมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า นักจิตวิทยาในกลุ่มนี้ได้แก่ ธอร์นไดค์ (Thorndike) พฟลอฟ (Pavlov) สกินเนอร์ (Skinner) ซึ่งมีแนวคิดดังต่อไปนี้

๑.๑) แนวความคิดของธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) ซึ่งสรุปเป็นทฤษฎีที่เรียกว่า “ทฤษฎีเชื่อมโยง” (Association Theory) หรือ “ทฤษฎีการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก” คือเมื่อมีสิ่งเร้ามาเร้าอินทรีย์ อินทรีย์จะมีปฏิกิริยาตอบสนองหลายๆ อย่าง จนกว่าจะสามารถเลือกปฏิกิริยาตอบสนองอันที่ดีที่สุดไว้ใช้ในคราวต่อไปได้ จึงจะถือว่าเกิดการเรียนรู้

กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) ประกอบด้วย

(๑) กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) กล่าวว่า

- ถ้าบุคคลมีความพร้อมที่จะเรียนรู้แล้วได้เรียน จะเกิดความพอใจ
- ถ้าบุคคลพร้อมที่จะเรียนรู้แล้วไม่ได้เรียน จะเกิดความรำคาญใจ
- ถ้าบุคคลไม่พร้อมที่จะเรียนรู้แล้วถูกบังคับให้เรียน จะเกิดความรำคาญใจ

(๒) กฎแห่งผล (Law of Effect) กล่าวว่า “ผลแห่งปฏิกิริยาตอบสนองใดเป็นที่พอใจ บุคคลย่อมกระทำปฏิกิริยานั้นซ้ำอีก แต่ผลของปฏิกิริยาใดไม่เป็นที่พอใจ บุคคลจะหลีกเลี่ยงไม่กระทำปฏิกิริยานั้นซ้ำอีก”

(๓) กฎแห่งการฝึกฝน (Law of Exercise) กล่าวว่า “พฤติกรรมใดที่ได้มีโอกาสกระทำซ้ำบ่อยๆ และมีการปรับปรุงอยู่เสมอ ย่อมก่อให้เกิดความคล่องแคล่วชำนาญานาน สิ่งใดที่ทอดทิ้งไปนานย่อมกระทำไม่ได้ดีเหมือนเดิมหรืออาจทำให้ลืมได้”

จากทฤษฎีและกฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Edward Thorndike) ดังกล่าวสามารถประมวลเป็นแนวคิดเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย ได้ดังนี้

(๑) การเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างอาจเกิดขึ้นได้จากการลองผิดลองถูก และเมื่อพบทางที่ถูกต้องแล้วเด็กจะนำเอาวิธีนั้นไปใช้ในการแก้ปัญหาประเภทเดียวกันที่เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งได้ การเรียนรู้โดยวิธีนี้ผู้เรียนจะสามารถหาวิธีแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและจดจำไปได้ยาวนาน แต่สิ่งที่ควรระวังคือ จะต้องพิจารณาถึงสิ่งที่จะให้เด็กเรียนรู้ว่ายากเกินไปหรือไม่ และต้องระมัดระวังอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้

- (๒) การเรียนรู้ที่จะให้ผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องเกิดจากการที่ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากเด็กยังไม่มีความพร้อมก็ต้องหาวิธีทำให้เด็กพร้อมเสียก่อน การเรียนรู้นั้นจึงจะดำเนินไปด้วยดี
- (๓) การเรียนรู้นั้นจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้น เมื่อให้เด็กทำกิจกรรมใดก็ต้องให้เด็กรู้ผลของกิจกรรมหรืองานที่ทำนั้นเพื่อที่จะทำให้เด็กรู้ว่าผลที่ได้นั้นเหมาะสมถูกต้องหรือไม่ ต้องแก้ไขอย่างไร
- (๔) เมื่อเรียนรู้ในเรื่องใดแล้ว การทบทวนและฝึกฝน จะทำให้เกิดความเข้าใจ สามารถจดจำและมีความชำนาญยิ่งขึ้น

๑.๒) แนวคิดของพัฟลอฟ (Ivan Pavlov) นักจิตวิทยาชาวรัสเซีย และสกินเนอร์ (B.F.Skinner) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ได้ร่วมกันสร้างทฤษฎีที่เรียกว่า “การเรียนรู้แบบวางเงื่อนไข” คือ ปฏิกริยาตอบสนองอย่างหนึ่งมิได้เกิดจากสิ่งเร้าเพียงอย่างเดียว สิ่งเร้าอื่นย่อมทำให้เกิดปฏิกริยาตอบสนองอันเดิมได้ ถ้ามีการวางเงื่อนไขที่ถูกต้องหรือถ้ามีการให้รางวัล

จากทฤษฎีของพัฟลอฟ (Ivan Pavlov) และสกินเนอร์ (B.F.Skinner) ดังกล่าว สามารถประมวลเป็นแนวคิดเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย ได้ดังนี้

- (๑) ต้องมีอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ทุกครั้ง เพราะเป็นสิ่งเร้าให้เกิดความสนใจ และเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้ดี โดยเฉพาะอุปกรณ์สำหรับเด็กปฐมวัยจะต้องเป็นอุปกรณ์ที่เด็กสัมผัสได้ จึงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี
- (๒) ควรใช้วิธีการที่หลากหลาย เพราะเด็กแต่ละคนอาจจะเข้าใจสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน การเลือกวิธีการที่เหมาะสมจะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ดี
- (๓) ถ้าหากเด็กทำกิจกรรมและได้ผลงานที่ดี ต้องมีการชมเชยหรือให้กำลังใจ แต่ถ้าเด็กแสดงพฤติกรรมไม่ดี ก็ควรตำหนิ ตักเตือน แล้วแต่กรณี เพื่อให้ได้รู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ และสิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ
- (๔) บรรยากาศในการเรียนรู้ต้องดี เพราะจะทำให้เด็กสบายใจ และเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้

๒) นักจิตวิทยากลุ่มเกสโตลท์

โคห์เลอร์ (Kohler) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่าในการเรียนรู้ หรือการแก้ปัญหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อินทรีย์จะพิจารณาโครงสร้างของปัญหาโดยส่วนรวมทุกแง่มุมเสียก่อน จากนั้นจะแยกส่วนรวมเป็นส่วนย่อย เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยนั้นๆ ให้แจ่มแจ้ง โดยใช้ประสบการณ์เดิมมาช่วย จนในที่สุดจะเกิดความคิด หรือเห็นช่องทางในการแก้ปัญหา นั้นโดยฉับพลัน เรียกว่า เกิดการหยั่งเห็น (Insight) และเกิดการเรียนรู้

จากทฤษฎีกลุ่มเกสโตลท์ ดังกล่าวสามารถประมวลเป็นแนวคิดเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย ได้ดังนี้

- (๑) การเรียนรู้สิ่งใดๆ ก็ตาม บุคคลจะต้องมีประสบการณ์ หรือความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียนรู้ใหม่นั้นๆ
- (๒) ควรสอนให้เด็กรู้จักคิดหลายๆ อย่าง เช่น คิดอย่างมีเหตุผล คิดแบบจินตนาการ คิดอย่างสร้างสรรค์ ฯลฯ การยกตัวอย่าง หรือการตั้งคำถาม เพื่อสอนให้เด็กรู้จักวิเคราะห์ สังเกต แยกแยะเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง ซึ่งเมื่อเด็กรู้จักคิดวิเคราะห์และจึงสอนให้รู้จักนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในโอกาสต่อไป เพราะการสอนให้เด็กรู้จักคิดจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางเพื่อการแก้ปัญหาในที่สุด

๒.๖ ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย

๑) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud's Psychoanalytic Theory)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) นักจิตวิทยาและนักจิตแพทย์ชาวเวียนนา ประเทศออสเตรีย เป็นผู้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ในวัยเด็กของบุคคลซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกภาพเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฟรอยด์ เน้นว่าชีวิตของบุคคลวัยเด็กหรือปฐมวัยเป็นวัยที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ การจัดการตอบสนอง และให้ประสบการณ์ที่ตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จะทำให้เด็กพัฒนาไปตามขั้นตอนเป็นอย่างดี สำหรับเด็กปฐมวัยในช่วงอายุ ๓ - ๕ ปี ความพึงพอใจของเด็กจะอยู่บริเวณอวัยวะเพศ (Phallic Stage) คือ เด็กจะมีความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสภาพร่างกาย ซึ่งแตกต่างกันไปตามเพศ การเกิดของทารก บทบาทของพ่อแม่ในการให้กำเนิดบุตร และพฤติกรรมทางเพศของผู้ปกครอง ซึ่งการเล่นอวัยวะเพศจะพบได้ในเด็กอายุช่วงนี้ เป็นวัยก่อนเข้าเรียน ดังนั้น การให้ความรัก และความอบอุ่นของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและครูต่อเด็ก จะช่วยทำให้เด็กผ่านขั้นนี้ไปได้ (Freud, ๑๙๑๖)

สำหรับเด็กปฐมวัยที่อยู่ในระหว่างอายุ ๓-๕ ปี จะอยู่ในระยะ Phallic Stage เป็นช่วงที่เด็กมีความสนใจต่อพ่อแม่ที่เป็นเพศตรงข้ามกับตน กล่าวคือ เด็กชายจะให้ความรักและสนใจแม่ และเด็กหญิงจะรักและสนใจพ่อ และเด็กจะพยายามต่อต้านกับพ่อแม่ที่เป็นเพศเดียวกับตน ประกอบกันในวัยนี้ Superego จะเริ่มพัฒนาขึ้น เด็กจะเรียนรู้ถึงค่านิยมและมาตรฐานทางสังคมที่พ่อแม่ยึดถือปฏิบัติตาม จากทฤษฎีของฟรอยด์จะเห็นว่าเด็กในระยะปฐมวัยมีความสำคัญมาก การตอบสนองต่ออย่างถูกต้องตามขั้นของพัฒนาการจะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองไปอย่างดี และพัฒนาในขั้นที่สูงขึ้นไปได้ ฟรอยด์เห็นว่าพฤติกรรมเป็นแรงกระตุ้นของจิตใต้สำนึก ดังนั้นจึงต้อง เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาไปตามขีดความสามารถและเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออก (Free Expression) เพื่อให้สัญชาตญาณที่เก็บกดไว้มีทางออก การบังคับเด็กให้ทำในสิ่งที่ยังไม่ถึงขั้นพัฒนาการจะทำให้เกิดความเครียด แต่การตอบสนองด้วยความเข้าใจและให้ความรักเมตตาต่อเด็กจะช่วยให้เด็กผ่านขั้นพัฒนาการแต่ละขั้นไปด้วยดี

๒) ทฤษฎีวุฒิภาวะของกีเซล (Gesell' Maturation Theory)

อาร์โนลด์ กีเซล (Arnold Gesell) เป็นนักจิตวิทยาที่มีความเชื่อในเรื่องของความเจริญเติบโตตามวุฒิภาวะ โดยจะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อเด็ก หากแต่สิ่งสำคัญคือวุฒิภาวะเท่านั้นเพราะนอกจากจะเป็นตัวกำหนดความสามารถและพฤติกรรมแล้วยังเป็นตัวกำหนดถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กด้วย กีเซลได้กำหนดมาตรฐานสำหรับการเจริญเติบโตตามช่วงอายุต่างๆ และได้สร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับวัดพฤติกรรมของเด็กในแต่ละช่วงอายุ โดยจัดทำเป็นเกณฑ์พัฒนาการ (Gesell Development Schedules) แบ่งพฤติกรรมของเด็กออกเป็น ๔ กลุ่ม (Gesell, ๑๙๔๙) ดังนี้

- (๑) **พฤติกรรมทางการเคลื่อนไหว (Motor behavior)** ซึ่งครอบคลุมถึงการบังคับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย และความสัมพันธ์ทางการเคลื่อนไหวทั้งหมด พฤติกรรมกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับทรงตัว การควบคุมกล้ามเนื้อ การทรงตัวของศีรษะ การนั่ง ยืน คลาน เดิน จับยึดวัตถุและการจัดกระทำ (Manipulation) กับวัตถุ
- (๒) **พฤติกรรมทางการปรับตัว (Adaptive behavior)** ซึ่งครอบคลุมทางด้านความเชื่อมโยงของการใช้มือและสายตา ในการถือวัตถุและเข้าถึงวัตถุ การแก้ปัญหาในการปฏิบัติ การสำรวจและการจัดกระทำต่อวัตถุ เช่น การจัดกล่องรูปลูกบาศก์ การสั้นระฆัง การวาดภาพ ฯลฯ
- (๓) **พฤติกรรมทางด้านภาษา (Language behavior)** ซึ่งครอบคลุมทางด้านการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแสดงออกทางใบหน้า การใช้อวัยวะต่างๆ เช่น มือหรือศีรษะ ถ่ายทอดความคิด การออกเสียง การใช้ภาษา รวมทั้งความเข้าใจจากการสื่อสารของผู้อื่นด้วย
- (๔) **พฤติกรรมทางสังคม-ตัวบุคคล (Personel-social behavior)** ซึ่งครอบคลุมถึงการตอบสนองของเด็กต่อบุคคลอื่นในด้านวัฒนธรรมทางสังคม แบบของพฤติกรรมในกลุ่มนี้ เช่น การเลี้ยงดู การฝึกขับถ่าย และการตอบสนองต่อการฝึกหัดในสังคมต่างๆ การเล่น พัฒนาการทางด้านความเป็น “เจ้าของ” การยิ้มและการตอบสนองต่อบุคคลอื่น ต่อวัตถุบางอย่าง เช่น กระจกเงา เป็นต้น

๓) ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจของเพียเจท์ (Piaget's Cognitive Development Theory)

ฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิส มีความเห็นว่า ความคิดหรือสติปัญญานั้น หมายถึง การที่บุคคลสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับความต้องการของสิ่งแวดล้อม สามารถจัดและตัดแปลงความคิด และการแสดงออกของคนได้อย่างน่าพึงพอใจ สำหรับพัฒนาการทางปัญญาของเด็กอายุ ๒ – ๗ ปีนั้น เรียกว่า “ขั้นความคิดก่อนเกิดปฏิบัติการ” (Preperetional Stage) เด็กจะเริ่มเรียนรู้ภาษาพูดและ

เข้าใจเครื่องหมายท่าทางที่สื่อความหมาย เรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีขึ้น แต่ยังไม่เข้าใจการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถคิดหาเหตุผลและยกเหตุผลขึ้นอ้างอิงได้ เด็กจะเริ่มเข้าใจสัญลักษณ์และใช้ภาษาแทนความหมายของเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อยๆ ได้ ๒ ขั้น คือ

๓.๑) ขั้นก่อนเกิดความคิดรวบยอด เป็นขั้นที่เด็กชอบสำรวจตรวจสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ถ้าเด็กมีประสบการณ์จากการกระทำมากก็ยิ่งถามคำถามและสำรวจมากขึ้น เด็กจะสนใจว่าเหตุการณ์ต่างๆ ทำไม่จึงเกิดขึ้นและเกิดอย่างไร เด็กจะหมกมุ่นอยู่กับการทำสิ่งต่างๆ เช่น จะเล่นเอาของใส่ตู้เหมือนที่แม่ทำหรือเล่นตัดหญ้าเหมือนที่พ่อทำ ฯลฯ จากการเล่นบทบาทสมมุติและการเลียนแบบบทบาทคนในบ้าน ทำให้เด็กมีสิ่งที่จะถามมากมาย เด็กจะเริ่มใช้ภาษาและเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์โดย เด็กจะพยายามพูดและนำคำมาสร้างประโยคใหม่ต่างๆ ที่ยังไม่เข้าใจความหมายดีนัก นอกจากนี้ยังมีพัฒนาการต่อไปนี้

- (๑) ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางอย่างเด่นชัด ไม่สามารถเข้าใจความคิดของคนอื่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ
- (๒) มองไม่เห็นว่าคุณสมบัติที่เหมือนกันบางส่วนอาจมีบางส่วนต่างกัน เช่น หนังสือ ๒ เล่ม มีความหนาเท่ากันแต่คุณค่าต่างกัน
- (๓) เริ่มคิดอย่างมีเหตุผลแต่เป็นเหตุผลแบบตามใจตนเอง เช่น ถ้าเหยียบแก้วแล้วแก้วก็ล้มแล้วตัวเขาก็ล้มด้วย เด็กจะคิดว่าแก้วเป็นสาเหตุทำให้เขาล้ม เป็นต้น
- (๔) จะตัดสินใจสิ่งต่างๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ตามที่ตามองเห็น

๓.๒) ขั้นการคิดแบบใช้ญาณหยั่งรู้ การคิดแบบใช้ญาณหยั่งรู้นี้ เพียงเจท์ หมายถึง การคิดเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง อย่างรวดเร็วโดยไม่คำนึงถึงรายละเอียดไม่สามารถใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง การคิดและการตัดสินใจขึ้นอยู่กับการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการตัดสินใจจึงเปลี่ยนไปมาเด็กยังไม่เข้าใจว่าของสิ่งหนึ่งจะมีปริมาณเท่ากับอีกสิ่งหนึ่งในกรณีที่เมื่อสิ่งหนึ่งเปลี่ยนรูปร่างหรือจำนวน นอกจากนี้ลักษณะของเด็กวัยนี้ คือ

- (๑) เข้าใจจำนวน
- (๒) เข้าใจเรื่องความคงที่ (Conservation) กล่าวคือเริ่มคิดได้ว่าของบางสิ่งยังคงเดิมโดยไม่คำนึงถึงรูปร่างหรือจำนวนที่เปลี่ยนไป แต่ถ้าถามถึงเหตุผลว่าทำไมของยังคงเดิม เด็กจะบอกเหตุผลได้ไม่ถูกต้องเพราะยังคิดย้อนกลับไม่ได้
- (๓) ในช่วงวัยนี้จะเล่นเพื่อเข้าสังคมมากขึ้น เลียนแบบบทบาทต่างๆ เช่น ตำรวจ บุรุษไปรษณีย์ ฯลฯ และขยายวงไปเล่นกับคนอื่นด้วย นอกจากนี้บุคคลภายนอกบ้าน เช่น ครู เพื่อน ฯลฯ จะมีความสำคัญมากขึ้นและการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางลดน้อยลง

๔) ทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจของบรุนเนอร์ (Bruner's Cognitive Development Theory)

เจอโรม บรุนเนอร์ (Jerome S. Bruner) เชื่อว่าพัฒนาการทางความคิดความเข้าใจของเด็กปฐมวัยจะต้องเกิดจากสิ่งต่อไปนี้

- (๑) การให้เด็กทำสิ่งต่างๆอย่างอิสระมากขึ้นทำให้มีการพัฒนาทางปัญญาในขณะที่เด็กรู้ภาษาก็รู้จักเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ทำให้รู้ว่าตอบสนองใดจะได้รับความพึงพอใจและมีการปรับพฤติกรรม
- (๒) การเรียนสัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งต่างๆเด็กจะสะสมความรู้ไว้ และสามารถทำนายคาดคะเนสิ่งใหม่ๆที่เกิดขึ้นได้
- (๓) พัฒนาการทางความคิดคือความสามารถที่จะสื่อสารให้คนอื่นและตนเองได้รู้ถึงสิ่งที่ตนกำลังทำโดยใช้คำต่างๆหรือสัญลักษณ์ สามารถอธิบายการกระทำในอดีตและปัจจุบันได้
- (๔) ผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบ ดังนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือสมาชิกอื่นๆ ในสังคมจะต้องสอนเด็ก ตลอดจนต้องนำเอาวัฒนธรรมต่างๆ มาตีความและให้เด็กมีส่วนร่วม
- (๕) ภาษาเป็นกุญแจของพัฒนาการด้านความคิด กล่าวคือ เด็กใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมายทำให้เข้าใจตนเองและสิ่งต่างๆ ใช้สื่อความคิดของตนไปสู่คนอื่น เมื่อโตขึ้นก็ใช้ภาษาเพื่อคิดเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆในโลก ทำให้เชื่อมโยงเหตุการณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผลและเชื่อมโยงสิ่งใหม่เข้ากับสิ่งที่คล้ายกัน ใช้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆทำให้รู้จักสิ่งเหล่านี้
- (๖) การพัฒนาทางความคิดสังเกตได้จากมีความสามารถเลือกทำกิจกรรมและเลือกที่จะสนใจเหตุการณ์ได้เมื่อมีทางเลือกมาพร้อมๆ กัน

เจอโรม บรุนเนอร์ (Jerome S. Bruner) ได้เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญา โดยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery Learning) และการสอนพื้นฐานวิชาการต่างๆ ให้กับเด็กปฐมวัยเท่าที่เด็กจะสามารถเรียนรู้ได้ด้วยการเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นเด็ก

๕) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's Moral Development Theory)

ลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) เป็นนักจิตวิทยาที่กำหนดทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมที่มีชื่อเสียงโดยระบุว่า พัฒนาการทางจริยธรรมจะเป็นลำดับขั้นเช่นเดียวกับพัฒนาการด้านอื่น โคลเบอร์กมีความเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะต้องเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากขั้นแรกก่อน แต่ระยะเวลาในการอยู่ขั้นหนึ่งขั้นใดนั้นแตกต่างกันแล้วแต่บุคคล หรือบางคนอาจจะอยู่ในขั้นที่

คาบเกี่ยวกันก็ได้ พัฒนาการทางจริยธรรมจะเป็นเช่นเดียวกับพัฒนาการทางด้านการคิดและเหตุผล กล่าวคือ จะค่อยๆมีการเปลี่ยนแปลงในการแยกแยะถึงผลดี ผลเสีย แล้วนำไปก่อให้เกิดการจัดระบบใหม่ที่จะนำไปสู่ขบวนการสมดุลงของโครงสร้างในที่สุด

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เด็กก่อนเกณฑ์ (อายุ ๒-๑๐ ปี) จะอยู่ในระดับเริ่มมีจริยธรรม (Preconventional level) โดยเด็กในระดับนี้จะทำตามคำสั่งที่กำหนดว่าดีหรือไม่ดี แต่ส่วนใหญ่จะมองที่ผลของการกระทำว่าได้รับความเจ็บปวดหรือความพึงพอใจและจะทำตามกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนกำหนดไว้ เลือกทำพฤติกรรมเฉพาะที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น สำหรับเด็กอายุ ๒-๗ ปี จะเคารพกฎเกณฑ์เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ดังนั้น การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับอายุ ๒-๑๐ ปี จึงควรจัดกระตุ้นให้เด็กได้รู้จักคิดและมองเห็นเหตุผลในทางที่เป็นรูปธรรม และให้เห็นผลของการปฏิบัติ เพื่อให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง และมีอิสระในการคิด

๖) ทฤษฎีจิตสังคมของอีริกสัน (Erickson's Psychosocial Theory)

อีริกสัน (Erickson) ให้แนวคิดที่พัฒนาการทางบุคลิกภาพมีตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา โดยมองพัฒนาการทางบุคลิกภาพว่าเป็นวิกฤตการณ์ที่แบ่งเป็นระยะๆ สำหรับเด็กปฐมวัย (๓ - ๕ ปี) จะอยู่ในขั้นความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt) สิ่งแวดล้อมที่สำคัญในขั้นนี้คือครอบครัว เด็กวัยนี้สามารถช่วยตนเองได้ และสามารถทำงานบางอย่างให้สำเร็จได้ด้วยตนเองโดยพ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องกระตุ้นหรือส่งเสริมให้เด็กทำอะไรได้หลายๆ อย่าง แรงสนับสนุนนี้ทำให้เด็กพยายามแสดงความสามารถต่างๆ ออกมา และแสดงออกมากที่สุดในขั้นนี้ ถ้าทำไม่สำเร็จก็จะล้มความล้มเหลวได้อย่างรวดเร็วและตั้งต้นใหม่ ดังนั้นถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้องเหมาะสมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ถ้าเด็กทำไม่สำเร็จและถูกตำหนิตายๆ ก็จะเกิดความรู้สึกผิดว่าไม่สามารถทำตามที่พ่อแม่ ผู้ปกครองคาดหวังไว้ได้

เด็กในระยะนี้จะมีพัฒนาการทางร่างกายดีมากจนสามารถทำกิจกรรมประจำวันได้เกือบทุกอย่าง เช่น เดิน วิ่ง กระโดด ฯลฯ สามารถทำพฤติกรรมได้เหมือนผู้ใหญ่ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าจะต้องเปลี่ยนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ให้ได้ แต่แม่จะพยายามแล้วก็ทำยังไม่ได้ดีเท่า จึงทำให้เด็กมีความพยายามมากขึ้น และพยายามเปรียบเทียบอยู่ตลอดเวลาจนทำได้ดีหรือยัง เด็กวัยนี้ชอบช่วยตัวเองทุกอย่างที่ทำได้ ถ้าสิ่งใดที่เด็กพอทำได้เช่น ตัดกระดาษตัวเอง ฯลฯ แล้วมีผู้ใหญ่ช่วยเด็กจะไม่พอใจ เนื่องจากเด็กวัยนี้ชอบเลียนแบบพ่อแม่มากที่สุด ดังนั้นในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครอง จึงควรทำตัวเป็นแบบอย่าง ไม่ใช่ปลูกฝังด้วยวิธีการสั่งสอน เด็กวัยนี้เริ่มสังเกตความแตกต่างระหว่างเพศของตนกับเพศตรงข้าม กล่าวคือ สังเกตอวัยวะเพศ แล้วเด็กจะเริ่มสังเกตบทบาทที่สังคมกำหนดให้แก่เพศของตนและเพศตรงข้าม เด็กชายจะเริ่มเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อ ในขณะที่เด็กหญิงเลียนแบบพฤติกรรมของแม่ ถ้าพัฒนาการขั้นนี้ผ่านพ้นไปได้ดี เด็กก็จะแนวทางและจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติตัว

๒.๗ ลักษณะของการสื่อสารมวลชน

แม้การสื่อสารมวลชนจะเป็นการสื่อสารชนิดหนึ่ง มีกระบวนการและองค์ประกอบเหมือนกับการสื่อสารชนิดอื่นๆของมนุษย์ แต่การสื่อสารมวลชนก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่ทำให้แตกต่างไปจากการสื่อสารชนิดอื่น ได้มีผู้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการสื่อสารมวลชนไว้หลายคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลเหล่านี้บางคนได้เปรียบเทียบการสื่อสารมวลชนกับการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการสื่อสารทั้งสองชนิด

บรูซ เวสเลย์ และ มาลคอม แมคลีน (Bruce Westley and Malcolm MacLean) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าค่าตากัน (Face-to-face communication) กับการสื่อสารมวลชนไว้ดังนี้

- (๑) ในการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าค่าตากันนั้น คู่สื่อสาร (ผู้ส่งสารและผู้รับสาร) สามารถที่จะรับรู้ความรู้สึกของฝ่ายตรงข้ามได้มากกว่าการสื่อสารมวลชน เพราะในการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าค่าตากันนั้นมีประสาทที่จะรับรู้ความรู้สึกได้มากกว่า (more sense modalities) กล่าวคือสามารถทั้งได้ยินเสียง (hearing) ได้เห็น (seeing) ตลอดจนสัมผัส (touching) ได้
- (๒) ในการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าค่าตากันนั้นทำให้คู่สื่อสารได้รับการสื่อสารกลับทันทีทันใด (immediate “feedback”) กล่าวคือสามารถทราบปฏิกิริยาและความรู้สึกของฝ่ายตรงข้ามได้รวดเร็ว ในขณะที่ในการสื่อสารมวลชนนั้นโอกาสที่คู่สื่อสารจะได้รับการสื่อสารกลับมีน้อยกว่าหรือเป็นการสื่อสารกลับที่ล่าช้า (delayed “feedback”)

เมลวิน เดอเฟลอร์ (Melvin DeFleur) กล่าวว่าลักษณะพิเศษของการสื่อสารมวลชนได้แก่

- (๑) **ความประณีตของสื่อที่ใช้ (an elaboration of the channel)** เนื่องจากการสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารกับคนจำนวนมากจึงต้องใช้สื่อที่มีความสลับซับซ้อน (complex channels) ใช้เทคโนโลยีและเครื่องยนต์กลไกเพื่อนำสารไปสู่คนจำนวนมากได้ เช่น วิทยุกระจายเสียง, วิทยุโทรทัศน์, หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์ฯ
- (๒) **มีผู้รับสารจำนวนมาก (large numbers of people)** ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของการสื่อสารมวลชนก็คือ การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่มีจำนวนของผู้รับสารมาก
- (๓) **ผลของการสื่อสาร (consequences)** เนื่องจากสื่อที่ใช้สามารถนำสารไปสู่คนจำนวนมากได้ ดังนั้นการสื่อสารมวลชนจึงก่อให้เกิดผลหรือมีอิทธิพลต่อคนจำนวนมากว่าการสื่อสารชนิดอื่น

วิลเลียม ริเวอร์ส (William Rivers) และคณะ อธิบายลักษณะเฉพาะของการสื่อสารมวลชน ดังต่อไปนี้

- (๑) ส่วนใหญ่แล้วการสื่อสารมวลชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว การสื่อสารกลับ (feedback) จากผู้รับสารไปยังผู้ส่งสารมักเป็นไปได้อย่างล่าช้าหรือกระทำไต่ยาก เช่น จดหมายจากผู้อ่าน, โทรศัพท์จากผู้ฟัง, การสำรวจความคิดเห็นของผู้ชม ฯลฯ
- (๒) ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถเลือกได้ กล่าวคือผู้ส่งสารสามารถเลือกหรือกำหนดผู้รับสารเป้าหมายของตนได้ เช่น กลุ่มเด็ก, กลุ่มวัยรุ่น, กลุ่มคนมีการศึกษา, ผู้ชาย, ผู้หญิง, นักธุรกิจ ฯลฯ ในทำนองเดียวกันผู้รับสารก็สามารถเลือกได้ว่า จะดูทีวีช่องใด, ฟังวิทยุสถานีไหน, อ่านหนังสือพิมพ์ หรือนิตยสารฉบับใดๆ ในการแสวงหาข่าวสารและความบันเทิงของตน
- (๓) ผู้ส่งสารสามารถทำการสื่อสารกับผู้รับสารจำนวนมากได้อย่างกว้างขวางเพราะใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุกระจายเสียง, วิทยุโทรทัศน์, หนังสือพิมพ์ฯ เป็นสื่อในการสื่อสาร
- (๔) เนื่องจากผู้รับสารมีจำนวนมาก และมีความแตกต่างกัน การสื่อสารมวลชนจึงเป็นการสื่อสารไปยังผู้รับสารที่ผู้ส่งสารไม่รู้จัก ทำให้การสื่อสารขาดลักษณะของความใกล้ชิดคุ้นเคยซึ่งมีอยู่ในการสื่อสารระหว่างบุคคล
- (๕) ผู้ส่งสารเป็นสถาบันสังคม (Social Institution) ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมของผู้ส่งสาร เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ, สังคม, การเมือง, ฯลฯ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพลต่อผู้ส่งสาร

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ได้เปรียบเทียบว่าการสื่อสารมวลชนมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลดังนี้

- (๑) ผู้ส่งสารเป็นองค์การขนาดใหญ่ (a large organization) ที่ปฏิบัติงาน โดยอาศัยเครื่องจักร ซึ่งสามารถผลิตสารเดียวกันซ้ำๆ (duplicate messages) จำนวนมากและสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากๆ ได้
- (๒) ผู้รับสารในกระบวนการการสื่อสารมวลชนไม่เป็นที่รู้จักของผู้ส่งสาร
- (๓) ในการสื่อสารมวลชนผู้รับสารมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถและความสนใจ
- (๔) ในการสื่อสารมวลชนมีการสื่อสารกลับ (feedback) น้อยและเกิดขึ้นยาก ไม่เหมือนกับการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งมีการสื่อสารกลับโดยตรงและทันทีทันใด
- (๕) การเลือกเนื้อหาของสารในการนำเสนอต่อผู้รับสารกระทำไต่ลำบากกว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล เพราะผู้ส่งสารต้องตัดสินใจว่าจะจัดรายการเพื่อคนจำนวนมากที่สุด หรือเพื่อคนเพียงบางกลุ่ม

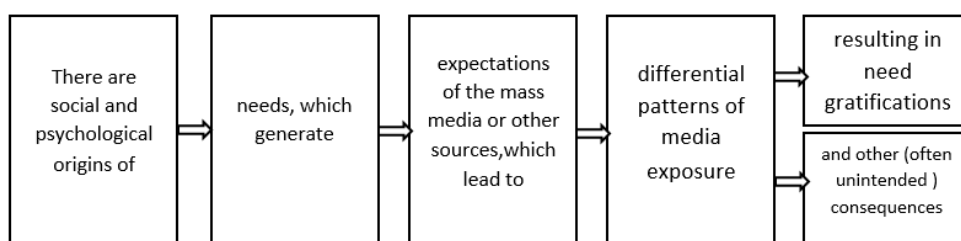
- (๖) มาตรการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของสังคม (social demands) และการควบคุมของสังคม (social control) ที่มีต่อสื่อมวลชนมีความเคร่งครัดมากกว่าที่มีต่อบุคคล มาตรการดังกล่าวได้แก่ กฎหมาย, รัฐบาล, การสนับสนุนทางการเงินจากธุรกิจ ฯลฯ

๒.๘ พฤติกรรมการใช้สื่อมวลชนเพื่อทำให้เกิดความพอใจ (User and Gratifications)

เป็นแนวทางการศึกษาที่ว่าประชาชนทำอะไรกับสื่อมวลชน การศึกษาตามแนวทางนี้เน้นที่การใช้เนื้อหาของสื่อมวลชน (the uses of media content) เพื่อทำให้เกิดความพอใจ (gratifications) หรือเพื่อทำความต้องการให้สมบูรณ์ (need fulfillment) พฤติกรรมของมวลชนผู้รับสารสามารถถูกอธิบายได้ โดยความต้องการ (the needs) และความสนใจ (interest) ของบุคคล

แคทซ์ และคณะ (Katz et.al., ๑๙๗๔) ได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัยเรื่องการใช้และการทำให้เกิดความพอใจ ไว้ว่า เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ (๑) ปัจจัยด้านสังคมและจิตวิทยาของ (๒) ความต้องการซึ่งทำให้เกิด (๓) การคาดหวังจาก (๔) สื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่นๆซึ่งนำไปสู่ (๕) รูปแบบต่างๆของการใช้สื่อมวลชน (หรือ การกระทำกิจกรรมอื่นๆ) ซึ่งทำให้เกิด (๖) การทำให้เกิดความพอใจตามที่ต้องการ และ (๗) ผลอื่นๆซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลที่ไม่ได้ตั้งใจ แนวคิดของ แคทซ์ และคณะ สามารถเขียนแบบจำลองได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบของแบบจำลองของ แคทซ์ และคณะ เรื่องการใช้และการทำให้เกิดความพอใจ

จากแบบจำลองนี้อาจอธิบายให้เข้าใจได้โดยยกตัวอย่างเช่น บุคคลๆหนึ่งมีความต้องการที่จะรู้เรื่องความเป็นไปในสังคม จากประสบการณ์ เขาคาดหวังว่าการใช้สื่อมวลชนใดสื่อมวลชนหนึ่งจะช่วยทำให้เขาได้รับการตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้ ดังนั้นเขาจึงตัดสินใจดูรายการทีวีบางรายการ อ่านเนื้อหาบางประเภทของนิตยสาร เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันโรเซนเกรน (Rosengren, ๑๙๗๔) ก็ได้อธิบายเรื่องเดียวกันนี้ เช่นกัน โรเซนเกรนกล่าวว่า ความต้องการของบุคคลเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้สื่อมวลชน กล่าวคือ (๑) ลำดับความต้องการของบุคคล (ตามแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow's hierarchy of needs) ที่จะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นจะต้องถูกมองโดยบุคคลว่าความต้องการนั้นเป็นปัญหา (๔) และบุคคลจะต้องมองเห็นทางในการแก้ปัญหา (๕) อย่างไรก็ตาม ความต้องการของบุคคลถูกกำหนดโดย (๓) โครงสร้างของสังคม (เช่น ระดับการพัฒนาของสังคม,รูปแบบของระบบการเมือง ฯลฯ) และ (๒) ลักษณะของบุคคลผู้นั้นเอง (เช่น บุคลิกภาพ,สถานภาพทางสังคม,วิถีชีวิต ฯลฯ) การรับรู้ปัญหา และทางแก้ปัญหา นำไปสู่แรงจูงใจ (๖) ในการใช้สื่อมวลชน (๗) หรือการแสดงพฤติกรรมอย่างอื่น (การกระทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การใช้สื่อมวลชน) (๘)

การใช้สื่อมวลชนตามแบบจำลองของ โรเซนเกรน และการให้ความสนใจของบุคคลในการอ่าน, การฟัง และการดูสื่อมวลชนชนิดต่างๆ สำคัญของทฤษฎีการใช้และการทำให้เกิดความพอใจ ก็คือเนื้อหาของสื่อมวลชนจะถูกเลือกและถูกใช้เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่บุคคล อย่างไรก็ตามการกระทำอย่างอื่น (๘) แทนการใช้สื่อมวลชนอาจจะเป็นทางแก้ปัญหาได้ตรงกว่าและเป็นธรรมชาติกว่าการใช้สื่อมวลชนก็ได้ ยกตัวอย่างเช่นเมื่อบุคคลต้องการสังสรรค์สมาคมก็สามารถกระทำได้โดยการไปหาเพื่อน (Rosengren and Windahl, ๑๙๗๒) แทนที่จะอ่านหนังสือพิมพ์, ฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์

ขั้นตอนสุดท้ายของแบบจำลองก็คือการได้รับหรือไม่ได้รับความพอใจจากการใช้สื่อมวลชนเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล การได้รับหรือไม่ได้รับความพอใจดังกล่าวขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม (๓) และลักษณะของบุคคลผู้นั้นเอง (๒) นั่นคือ การใช้สื่อมวลชนจะมีผลต่อสังคมแต่ละสังคม และบุคคลแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันไปตามลักษณะโครงสร้างของสังคมแต่ละสังคม และลักษณะของบุคคลแต่ละคน

๒.๙ แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางเลือกในการสื่อสาร

ในการเลือกของมวลชนผู้รับสารมีปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการในการเลือก ทอดด์ ฮันท์ และ เบรนต์ ดี รูเบน (Todd Hunt and Brent D. Ruben) ได้กล่าวถึงปัจจัยดังกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

- (๑) ความต้องการ (Need) ปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งในกระบวนการในการเลือกของมนุษย์ก็คือ ความต้องการ ความต้องการทุกอย่างของมนุษย์ทั้งความต้องการทางกายและใจ ทั้งความต้องการระดับสูงและความต้องการระดับต่ำ ย่อมเป็นตัวกำหนดการเลือกของเรา เราเลือกเพื่อสนองความต้องการของเรา เพื่อให้ได้ข่าวสารที่ต้องการ, เพื่อแสดงรสนิยม, เพื่อการยอมรับในสังคม, เพื่อความพอใจ ฯลฯ
- (๒) ทศนคติและค่านิยม (Attitudes and Values) ทศนคติคือความชอบและความมีใจโน้มเอียง (preferences and predispositions) ต่อเรื่องต่างๆ ค่านิยมคือ หลักพื้นฐานที่เรายึดถือ

เป็นความรู้สึกที่ว่าเราควรจะทำหรือไม่ควรทำอะไรในการมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและคนทั้งทัศนคติและค่านิยมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเลือกใช้สื่อมวลชน, การเลือกข่าวสาร, การเลือกความหมายและการเลือกจดจำ

- (๓) เป้าหมาย (Goals) มนุษย์ทุกคนมีเป้าหมาย มนุษย์ทุกคนกำหนดเป้าหมายสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องอาชีพ, การเข้าสมาคม, การพักผ่อน เป้าหมายของกิจกรรมต่างๆ ที่เรากำหนดขึ้นนี้จะมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อมวลชน, การเลือกข่าวสาร, การเลือกตีความหมายและการเลือกจดจำเพื่อสนองเป้าหมายของตน
- (๔) ความสามารถ (Capability) ความสามารถของเราเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งรวมทั้งความสามารถด้านภาษามีอิทธิพลต่อเราในการที่จะเลือกรับข่าวสาร เลือกตีความหมาย และเลือกเก็บเนื้อหาของข่าวสารนั้นไว้ เช่น โอกาสที่คนที่รู้เฉพาะภาษาไทยจะใช้เวลาฟังวิทยุ, ดูโทรทัศน์หรืออ่านหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศหลายๆ นั้นคงจะอยู่ในระดับต่ำ สาเหตุก็เนื่องมาจากความสามารถด้านภาษาที่จำกัด
- (๕) การใช้ประโยชน์ (Utility) กล่าวโดยทั่วไปแล้วเราจะให้ความสนใจและใช้ความพยายามในการที่จะเข้าใจ และจดจำข่าวสารที่เราสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น คนที่จะซื้อรถใหม่ก็จะหาบทความหรือโฆษณาเกี่ยวกับรถมาอ่าน การอ่านหนังสือพิมพ์, การดูโทรทัศน์, การฟังวิทยุ ฯลฯ เป็นการกระทำจากการเลือกของเราโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเอาไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆของเรา
- (๖) สไตล์ในการสื่อสาร (Communication Style) การเป็นผู้รับสารของเรานั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับสไตล์ในการสื่อสารของเรา คือความชอบหรือไม่ชอบสื่อบางประเภท ดังนั้นบางคนจึงชอบฟังวิทยุ บางคนชอบดูโทรทัศน์ บางคนชอบอ่านหนังสือพิมพ์ ฯลฯ เช่น วัยรุ่นในเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานครชอบที่จะฟังวิทยุมากกว่าการใช้สื่อมวลชนประเภทอื่น
- (๗) สถานะ (Context) สถานะในที่นี้หมายความว่า สถานที่ บุคคล และเวลาที่อยู่ในสถานการณ์การสื่อสาร สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเลือกของมวลชนผู้รับสาร การมีคนอื่นอยู่ด้วยมีอิทธิพลโดยตรงต่อการเลือกใช้สื่อและข่าวสาร การเลือกตีความหมายและการเลือกจดจำข่าวสาร การที่เราต้องการถูกมองว่าเป็นอย่างไร การที่เราคิดว่าคนอื่นมองเราอย่างไร เราเชื่อว่าคนอื่นคาดหวังอะไรจากเรา และการที่เราคิดว่าคนอื่นคิดว่าเราอยู่ในสถานการณ์อะไรแล้วแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการเลือกของเรา
- (๘) ประสบการณ์และนิสัย (Experience and Habit) ในฐานะของผู้รับสาร มวลชนผู้รับสารแต่ละคนพัฒนานิสัยการรับสารอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการรับข่าวสารของเรา เราพัฒนาความชอบสื่อชนิดใดชนิดหนึ่ง รายการประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังนั้นเราจึงเลือกที่จะ

ใช้สื่อชนิดใดชนิดหนึ่ง, สนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง, ตีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง และเลือกจดจำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกในการสื่อสารไว้ดังต่อไปนี้

(๑) ความสะดวกในการใช้

เราเลือกใช้สื่อที่มีอยู่หรือที่อยู่ใกล้ตัวเรา เช่น เราเลือกดูทีวีเพราะสะดวกกว่าไปดูหนัง (นี่จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาพยนตร์ลดบทบาทด้านการให้ความบันเทิงแก่ประชาชนเพราะถูกแทนที่โดยโทรทัศน์) เราอ่านนิตยสารที่อยู่ใกล้ตัวเรามากกว่าที่จะอ่านนิตยสารที่ต้องเดินออกไปซื้อ ฯลฯ

(๒) ความเด่น

เราเลือกให้ความสนใจกับการที่มีจุดเด่นต่างไปจากสารอื่นๆที่ตาเห็นธรรมดาๆ ดังนั้นเราจึงชอบอ่านพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์, ให้ความสนใจกับโฆษณาแปลกๆสวยๆ ฯลฯ

(๓) ประสบการณ์

ประสบการณ์ประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์ได้ประสบมาในชีวิต ประสบการณ์มีอิทธิพลต่อทัศนคติ, ค่านิยม, ความต้องการของเรา ดังนั้นเราจึงทำการสื่อสารในฐานะของผู้รับสารด้วยการเลือกใช้สื่อ, เลือกให้ความสนใจต่อสาร, เลือกตีความหมายเนื้อหาของสาร และเลือกจดจำตามประสบการณ์ของเรา

(๔) การใช้ประโยชน์

คนแต่ละคนมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของตนเอง ดังนั้นเราจึงเลือกในการสื่อสารโดยมีเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งในการสื่อสารครั้งหนึ่งๆ เช่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข่าวสารเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อความบันเทิง ฯลฯ

(๕) การศึกษาและสถานะทางสังคม

การศึกษาและชั้นทางสังคมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเลือกของผู้รับสาร เช่น คนที่มีการศึกษาสูงมักจะเลือกดูข่าว รายการข่าวสาร และรายการเกี่ยวกับการบ้านการเมือง คนที่มีการศึกษาสูงและสถานะทางสังคมสูงมักจะเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าโทรทัศน์

ในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลาย วิทยุและโทรทัศน์เป็นสื่อที่ได้รับความสนใจศึกษาถึงอิทธิพลที่มีต่อเด็กกันมากที่สุด พอสรุปได้ว่าดังต่อไปนี้

(๑) อาจจะทำให้ความตื่นตัวของเด็กไปถึงจุดๆหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เด็กติดความตื่นตัวและไม่ชอบดูรายการที่ไม่ตื่นตัว

(๒) อาจจะทำให้สร้างนิสัยรุนแรงและก้าวร้าวให้แก่เด็กได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าความก้าวร้าวถูกกระตุ้นในเวลาต่อมา

(๓) อาจจะทำให้เด็กรู้สึกลำบากในการที่จะอดใจรอสิ่งที่ปรารถนา

(๔) เปิดโอกาสมากเกินไปที่จะทำให้เด็ก “หลีกเลี่ยง” (“escape”) จากความกดดันทางสังคม ทำให้เด็กไม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

(๕) ทำให้เด็กเพิ่มแนวโน้มของการพอใจในอำนาจตามแบบของบุคคลผู้มีอำนาจที่ได้ดูจากทีวี

(๖) อาจแทรกแซงการปฏิบัติในชีวิตจริงของเด็ก มีการพบว่าการดูทีวีทำให้ครอบครัวใกล้ชิดกัน แต่ก็ทำให้เกิดผลเสียต่อการอ่านหนังสือ, การเล่น, การพูดคุย, การช่วยทำงานบ้าน, การซ่อมดนตรี และกิจกรรมอื่นๆของเด็ก เพราะเด็กใช้เวลาในการดูทีวีจนไปเบียดบังเวลาในการทำอย่างอื่นในชีวิตประจำวัน

๒.๑๐ แนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็น

๑.) ความหมายของความพึงพอใจ (Satisfaction)

Mouse (๑๙๕๓ อ้างถึงใน ประภาส เกตุแก้ว. ๒๕๔๖) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง สภาวะจิตที่ปราศจากความเครียด ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์มีความต้องการ ถ้าความต้องการนั้นได้รับการตอบสนองทั้งหมด หรือบางส่วน ความเครียดก็จะน้อยลง ความพึงพอใจก็จะเกิดขึ้น และในทางกลับกันถ้าความต้องการนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง ความเครียดและความพอใจก็จะเกิดขึ้น

Quirk (๑๙๘๗) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ความพึงพอใจหมายถึง ความรู้ที่มีความสุขหรือความพอใจเมื่อได้รับความสำเร็จ หรือได้รับสิ่งที่ต้องการ

ทวิพงษ์ หินคำ (๒๕๔๑) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ความชอบธรรมของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งสามารถลดความตึงเครียด และตอบสนองความต้องการของบุคคลได้ ทำให้เกิดความพึงพอใจต่อสิ่งนั้น

Hornby (๒๐๐๐) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ความรู้สึกที่ดีเมื่อประสบความสำเร็จ หรือได้รับสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นเป็นความรู้สึกที่พอใจ

พ้ามุ่ย สุภณศิลป์ (๒๕๔๘) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ความรู้สึกที่ดีหรือทัศนคติที่ดีของบุคคล ซึ่งมักเกิดจากการได้รับตอบสนองตามที่ตนต้องการ ก็จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้น ตรงกันข้ามหากความต้องการของตนไม่ได้รับการตอบสนอง ความไม่พึงพอใจก็จะเกิดขึ้น

อุทัยพรรณ สุดใจ (๒๕๔๙) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยอาจเป็นไปในเชิงประเมินค่าว่าความรู้สึก หรือทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเป็นไปในทิศทางบวกหรือลบ

สมหมาย เปี้ยถนอม (๒๕๕๑) ได้ให้ความหมายคำว่า “ความพึงพอใจ” หมายถึง ทัศนคติอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ เป็นความรู้สึกส่วนตัวที่เป็นสุข เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการของตนในสิ่งที่ขาดหายไป และเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมในการแสดงออกของบุคคลที่มีผลต่อการเลือกที่จะปฏิบัติในกิจกรรมนั้น ๆ ความพึงพอใจจะทำให้บุคคลเกิด

ความสบายใจ หรือสนองความต้องการทำให้เกิดความสุข รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นปัจจัยทำให้เกิดความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “ความพึงพอใจ” (Satisfaction) หมายถึง การประเมินค่าความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคลในเชิงนามธรรมที่มีผลมาจากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ได้รับกับสิ่งที่คาดหวัง ซึ่งส่งผลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นไปในทิศทางบวก ก่อให้เกิดกลายเป็นความชอบ ความสุข และความสบายใจต่อสิ่งนั้น ๆ

๒) การวัดความพึงพอใจ

การวัดความพึงพอใจมีขอบเขตที่จำกัด และอาจมีความคลาดเคลื่อนขึ้นได้ ถ้าบุคคลแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกับความรู้สึกที่จริง ซึ่งความคลาดเคลื่อนเหล่านั้นย่อมเกิดขึ้นได้เป็นธรรมดาของการวัด โดยทั่วไป บุญเรือง ขจรศิลป์ (๒๕๒๙) ได้ให้พรศนะเกี่ยวกับการวัดความพึงพอใจว่า “ทัศนคติหรือเจตคติที่เป็นนามธรรม เป็นการแสดงออกค่อนข้างซับซ้อน จึงเป็นการยากที่จะวัดทัศนคติหรือเจตคตินั้นได้โดยตรง แต่เราสามารถที่จะวัดทัศนคติได้โดยทางอ้อม คือ การวัดความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้นแทน”

ภณิดา ชัยปัญญา (๒๕๔๑) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

- (๑) การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถามเพื่อต้องการทราบความคิดเห็น ซึ่งสามารถทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าวอาจถามความพอใจในด้านต่างๆ
- (๒) การสัมภาษณ์เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง ซึ่งต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดีจึงจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง
- (๓) การสังเกตเป็นวิธีวัดความพึงพอใจ โดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

แต่สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้มาตรวัดความพึงพอใจโดยวิธีวัดแบบลิเคิทสเกล (Likert Scale) เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กปฐมวัย (๓ – ๕ ปี) จะเป็นการสร้างข้อความขึ้นจำนวนหนึ่งเพื่อวัดทัศนคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่ง จากนั้นนำผลที่ได้จากข้อความทั้งหมดมารวมกัน เพื่อประเมินเจตคติของผู้ตอบแบบวัดนั้น ทำให้เรียกวิธีการนี้ว่า “Summated Rating” คือ ข้อความทั้งหมดเป็นเรื่องเดียวกัน และมีการให้คะแนนต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับลักษณะของข้อความโดยกำหนดคำตอบไว้ ๕ คำตอบ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด
